

Alice în Țara Minunilor și absurdul

(150 de ani de la apariția cărții)

Prof. Mădălina Dumitrache

Școala Gimnazială Nr.280, sector 5, București

De peste o sută de ani, prin poeziile și poveștile lui [Lewis Carroll](#) (27 ianuarie 1832- 14 ianuarie 1898), copiii au avut ocazia să viziteze a lume magică, unde regulile logicii sunt uitate, unde nimeni nu se comportă cum trebuie, unde nimeni nu face ceea ce i se spune. Deși Lewis Carroll a scris *Aventurile lui Alice în Țara Minunilor* pentru divertismentul copiilor, mulți cercetători au căutat să descopere influențele care stau la baza operei sale. Cărțile au fost explicate din toate punctele de vedere: influențe psihanalitice freudiene, matematică, satira politică, ba chiar influența drogurilor (efectele consumului de substanțe halucinogene). Chei secrete au încercat și psihanaliztii ([A.M.E. Goldschmidt](#), Paul Schilder Phyllis Greenacre) care interpretează simbolistica absconsă a [literaturii](#) lui Charles Lutwige Dodgson, alias Lewis Carroll, în funcție de complexe sale reale sau presupuse. Cărțile acestui autor au fost întotdeauna un subiect favorit pentru analiză, după cum povestea însuși se pretează la diverse interpretări.

Atunci când analizele ne oferă date asupra excentricului profesor de matematică de la Oxford, ele vin în sprijinul cunoașterii omului și, mai mult sau mai puțin, la tălmăcirea operei. Toți, sau aproape toți scriitorii care s-au aventurat în zona absurdului, constituie cazuri privilegiate pentru psihanaliztii. Atunci când încearcă să interpreteze creația pornind exclusiv de la date ce țin de o *psihé* inconștientă a creatorului, cercetările analitice eșuează. Drama autorului e numai în subsidiar psihologică. Sciziunea interioară a eului, la Carroll, este o asemenea dedublare existențială, ireductibilă la o simplă tulburare a personalității psihice. Diaconul conferențiar de la Oxford recunoaște prezența unui *alter ego* dând scriitorului dinlăuntrul său un alt nume. Ambivalențele sunt numeroase la structurile a căror identitate intimă e alterată. Atunci când a fost întrebat despre sensul poemului sau: “[Vânătoarea de Snark](#)”, Carroll însuși a scris următorul text unui prieten din America : “Sunt foarte multe, însa mi-e teamă că nu înseamnă nimic, doar prostii. Totuși, știți, cuvintele înseamnă mai mult decât ne-am înțelege să exprime atunci când le folosim, astfel, o carte întreagă ar fi trebuit să însemne mult mai mult.”

Fiul arhidiaconului Dodgson, născut în 1832 la Daresbury, un sat din Lancashire, unde tatăl său era pastor, crește în ascultarea legii, având însă totodată o timpurie patimă pentru jocul excentric. Casa parohială, izolată, în care trăiește pâna la unsprezece ani e, în același timp, templu puritan și intrare în “Țara Minunilor”. Preceptele severe (care îi vor face mai târziu pe toti copiii pastorului refractari la căsătorie) sunt urmate fără împotrivire. Dar natura e prezentă, aproape, domestică în ferma, insolită în flora și fauna din regiune. Copil, Charles Dodgson are o preferință pentru vietăți, îndeobște, evitate: râme, broaște râioase, melci. Jocurile, de toate felurile, vor constitui - pentru el - o statornică pasiune. Se pare că Lewis Carroll a introdus, în Anglia, careurile de cuvintele încrucișate. El este, în orice caz, inventatorul unui mare număr de enigme matematice și lingvistice, sisteme mnemotehnice,

jocuri de cifre. Lumea din cele două opere importante ale scriitorului [Alice's Adventures in Wonderland](#) și [Through the Looking-Glass](#) este un asemenea univers ierarhizat, supus unor bizare legi proprii, univers al jocului – de cărți în prima lucrare, de șah în a doua. Lewis Carroll a admirat și jocul pretinzând schimbarea identității. Tot ce presupune mimare, travestire, mască, poză îl interesează. În copilărie, organizează un teatru de casă: aranja mici spectacole, costumându-se. De asemenea, adora marionetele. Bun păpușar, face o traducere a [Tragediei Regelui Ioan](#), jucându-l pe Shakespeare pe o micuță scenă cu păpuși. El însuși scrie scurte piese pentru repertoriul marionetelor sale. Adora teatrul pe care-l frecventa cu asiduitate, în pofida interdicțiilor care-l opreau pe un cleric să pătrundă într-o asemenea “sală de perdiție”. Nici culisele nu-i erau străine. A fost prieten cu celebra actriță [Ellen Terry](#). În sfârșit, tot de această pasiune a spectacolului țin și îndeletnicirile sale perseverente în domeniul fotografiei. Făptură eminent ludică, Lewis Carroll este însă în același timp conferențiarul lipsit de umor, destul de anost, al catedrei de Matematică și Logică, de la Universitatea din [Oxford](#).

Neîndoielnic, tema cardinală - care poate fi găsită în *Aventurile lui Alice în Țara Minunilor* - este frica de a crește, teama de maturizare. În acest volum, a vrut să descrie modul în care un copil vede lumea adulților, inclusiv toate lucrurile care în ochii celui mic par stupide și arbitrare norme precum *ego*-ului sau obiceiurile rele pe care le dezvoltăm în timpul vieții noastre.

Ce este de fapt *Wonderland* (Țara Minunilor) în care pătrunde Alice, alunecând în vis, căzând în viziuna unui iepure? Un univers feeric, de basm? Un plan abisal, al inconștientului? Tarâmul ireal în care posibilul își lărgește sfera la nesfârșit? Spațiul în care coboară Alice se află aproape de centrul pământului (către care se îndreaptă și alți eroi ce intră într-o altă lume, căzând în pământ, precum eroina ficțiunii lui Frank Baum: [Dorothy and the Wizard in Oz](#)). De fapt “Țara Minunilor” este alcătuită după topografia lui Lewis Carroll doar din câteva încăperi și o grădină. În “ținutul de dincolo de Oglindă”, altă regiune onirică în care pătrunde Alice (*Through the Looking-Glass*), spațiul care se deschide dincolo de o încăpere și o grădină este un imens teren parcelat ca o tablă de șah. Tărâmul miraculos îl repetă, în parte, pe acela al realității cotidiene, dar într-o altă ordine, conform unor reguli absurde. Miraculosul e o repetiție deformată a naturalului. La intrarea în *Wonderland*, Alice descoperă un mod de viață și un raționament destul de diferit de al ei. Dă peste o ducesă care este hotărâtă să găsească o morală în toate. Dar, în timpul călătoriei prin *Wonderland*, Alice învață ceva mai mult: să înțeleagă lumea adulților. De fapt, ea însăși este în creștere, trăiește propria-i maturizare. Acest lucru este, de asemenea, reprezentat de modificările fizice suferite în timpul poveștii - creștere și micșorare.

Căzând în viziuna iepurelui, Alice alunecă printr-un tunel întunecos, pe ai cărui pereți laterali se văd rafturi cu cărți, picturi, hărți, unele ustensile ale lumii scolastice sau un borcan de marmeladă pe care eroina, în treacăt, îl înhață. Ajungând într-o încăpere închisă, vede, prin singura ușiță pe care o poate deschide, dar prin care nu poate trece, o grădină cu flori și fântâni, un Eden. Tot așa, va observa - de la oarecare distanță - imensul teren de șah, pe care, după depășirea anumitor piedici, va păși. Viziune paradisiacă: “E un joc uriaș de șah” – exclamă fetița încântată – “care se joacă în lumea întregă, dacă peste tot aceasta e lumea...”

Oh, cât de amuzant!” Paradisul copilului este paradisul lumii-joc. Spatiul privilegiat este acela al terenului de joc, iar timpul propriu este – ca în modelul cosmologic al lui De Sitter – o dimensiune etern-staționară. “Ceaiul nebun” la care participă Alice se desfășoară în permanență, căci mereu e ora șase după-masă când el se servește. În *Wonderland*, ca în orice lume a feeriei, nonexistentul există, animalele vorbesc, ființele umane sunt în situații ori în relații imposibile, totul e admis. Nu există o rațiune a evenimentelor, a situațiilor în “Țara Minunilor”. Totul (metamorfozele ființelor, natura fabuloasă, artificialul, jocul, raționamentele, semantica) e dirijat de o logică a absurdului. Motivul literar al metamorfozei (avatarurile lui Alice ca o primă încercare ce se asociază cu sentimentul existențial al anxietății) apare în ficțiunile-coșmar în care se petrec perturbări. În “Țara Minunilor”, Alice asistă la luptele dintre importanța și instabilitatea identității personale. Ea este, în mod constant, într-o încercare de a se identifica cu creaturile pe care le întâlnește, dar are îndoieli cu privire la propria ei identitate. După ce trece prin gaura de iepure, Alice dă niște teste pentru a stabili dacă ea a devenit o altă față. Practic, are numeroase tulburări de identitate. În *Wonderland*, apar o întregă floră și faună bizare. Este cunoscută predilecția lui Lewis Carroll pentru micile vietăți, îndeobște puțin simpatizate – râme, broaște. În casa lui [Dante Gabriel Rossetti](#), pe care o frecventa, are bucuria de a întâlni asemenea fapte mai puțin obișnuite – un hobby al poetului – precum: o cucuvea cu cioc galben, o marmotă, un [vombat](#) (mic marsupial din Australia) care dormitează pe masă în timpul dîneului, inspirându-l pe Carroll atunci când descrie “ceaiul extravagant” din *Wonderland*. Animale ciudate, creații ale unei fantezii asemănătoare cu aceea a unui [Hieronymus Bosch](#), populează lumea carrolliană. În *Through the Looking-Glass* ni se descriu insectele și florile “din oglindă”. Dimensiunile lor prezintă, ca și cele ale lui Alice din timpul “telescopărilor” ei, unele paradoxuri: o albină se dovedește a fi un elefant. Raporturile între mărimi diferite joacă același rol terifiant ori amuzant ca și în peripetiile lui [Gulliver](#): Alice micșorată e amenințată de un cățel ce i se pare enorm. Cele două cărți ale aventurilor lui Alice sunt construite, una pe temeiul jocului de cărți (principalele personaje sunt cărțile de joc), alta pe schema jocului de șah. Cărțile de joc ca și piesele de șah sunt personaje alegorice, reprezintă o întregă istorie – cu regii, cavalerii, damele și pionii ei. Chiar un șeptar sau un decar poate avea un simulacru de personalitate, ocupând un rang într-o ierarhie. Firește, specialiștii jocului de șah au demonstrat că întreg jocul din *Through the Looking-Glass* este neglijent, că personajele – piese ale jocului – înaintează nereglementar. Dar creaturile par demente, fantezia autorului lor urmează o logică a nonsensului; el nu respectă regulile jocului. Prin supunerea lor la regulile artificiale, lipsite de sens al unui joc, personajele dobândesc o alură absurdă. O societate guvernată prin legi impuse de un destin absolut arbitrar, chiar dacă legile sunt coerente între ele - destin care nu respectă câtuși de puțin natura însăși a ființelor din acea societate - este absurdă. Relațiile de simetrie-asimetrie, frecvente în opera lui Carroll, determină apariția cuplurilor, a figurilor duble. [Tweedledee](#) și Tweedledum sunt gemeni și forme enantiomorfe (imagine unul a celuilalt, în oglinzi paralele). Cuplurile acestea anunță obsesia dublului, a perechilor stranii din proza lui [Kafka](#). Însă alegerea motivului oglinzii, permițând o serie de jocuri ale dedublării simetriei, presupune o asemenea obsesie a dublului. Universul absurd al țării miraculoase sau de dincolo de oglindă dublează lumea reală. E un fel de anti-univers creat cu o consecvență remarcabilă, demnă de un logician. Lewis Carroll nu neglijează niciun amănunt în descrierea acestei lumi întoarse. Memoria funcționează, aici, pe dos: eroii își

amintesc fapte înainte ca ele să se fi petrecut. Obiectele, fapăturile tind spre formele tipic asimetrice: animale în tirbușon, cărări în tirbușon, în general dese aluzii la tirbușon, structura în spirală elicoidală asimetrică, având profiluri de dreapta și de stânga. Din acest univers absurd, din plin proces, după ce distinge lumea cărților de joc, Alice evadează... trezindu-se. Tensiunea ajunsese la punctul critic. Coșmarul închipuia un sabat al personajelor. Visul se întorsese împotriva visătoarei. Himerele se spulberă prin revolta eroinei, reprezentând consecvența (deși ispitita de demonie, căzând uneori sub vrăji rele) a bunului-simț, a rațiunii și a umorului. Alice se revoltă împotriva Reginei și a lumii ei: “Cui îi pasă de voi?... Nu sunteți decât un pachet de cărți.” Revolta aceasta declanșează haosul, o apocalipsă a lumii cărților de joc. Ea reprezintă, oare, o revoltă a autorului?

Trebuie să remarcăm apartenența tuturor acestor teme și motive la universul tematic al barocului: motiv al oglinzii, metamorfoze, răsturnări, inversiuni, temă a labirintului de oglinzi și, îndeosebi, temă a lumii întoarse. Una din rădăcinile absurdului modern poate fi descoperită în grotescul [baroc](#) - expresie a “lumii răsturnate”. Evident, corespondențele pe care le putem stabili între opera lui Lewis Carroll și creația barocului literar și artistic nu sunt de ordinul unor influențe directe. Aceste corespondențe revelează similitudini structurale, pun în lumină existența unor permanențe. Totuși, caracterul “baroc” al scrierilor lui Lewis Carroll apare și în surâsul amestecat cu oroare – tipic barocului – pe care-l întâlnim în prozele acestuia. Am văzut că există elemente de coșmar în visele Alicei, o atmosferă derutantă și neliniștitoare. Eroina lui este mereu curtenitoare - cu regi, cu regine, dar și cu șoareci și cu râme -, dar morala ei e mai curând o politețe decât o cultivare a unor superioare valori etice. Întreg sistemul victorian se împotriva cu multă fermitate unei răsturnări a tuturor convențiilor social-etice. Lewis Carroll este fidel moralei [victoriene](#) și, deopotrivă, infidel, printr-o frondă, printr-o subversiune involuntară: o revoltă pe care nici revoltatul nu o înțelege și nu o vrea în mod conștient. Este, mai degrabă, răzvrătire în numele unei morale fără constrângeri.

Asemenea tuturor operelor majore aparținând literaturii absurdului, istoria Alicei poate fi – și a fost – considerată o vastă parabolă a condiției umane, fie ca o țesătură de simboluri și alegorii, ca o scriere inițiativă, indicând un itinerar spiritual ori un simplu joc al imaginației. Adesea, cartea *Alice în Țara Minunilor* a fost considerată un prim exemplu de limită, de rupere dintre cartea veche de tradiție luminoasă și cea nouă. Discuțiile despre apartenența acestei cărți sunt nesfârșite, de aceea este greu de sugerat un răspuns definitiv. Lectura acestor volume necesită noi și noi chei de abordare.

Repere bibliografice:

- *The life and the letters of Lewis Carroll*, Stuart Dodgson Collingwood, EchoLibrary
- *Alice in Wonderland Psychoanalyzed*, A M E Goldschmidt, The New Oxford Outlook (1933)
- *Alice's Adventures in Wonderland and Through the Looking-Glass and What Alice Found There Lewis Carroll* (Charles Lutwidge Dodgson) – Paul Schilder (1936)